

REKOMENDACJE

Spółeczna
Akademia
Ekologiczna

ŚLĄSK PRZECIWKO PUSTYNNIENIU

WPROWADZENIE

Fundacja Ius et Civis w ramach realizacji projektu Społeczna Akademia Ekologiczna – Śląsk przeciwko pustynnieniu zorganizowała szereg wydarzeń dotyczących tematów: przeciwdziałania zmianom klimatycznym, walki z niską emisją, transformacji energetycznej i małej retencji wodnej. Głównym celem Społecznej Akademii Ekologicznej było zwiększenie świadomości zachodzących zjawisk klimatycznych, w tym pustynnienia oraz krzewienie poczucia obywatelskiej odpowiedzialności za środowisko wśród młodych mieszkańców Województwa Śląskiego.

W trakcie trwania projektu został zorganizowany Kurs Kompetencji Liderkich, pięć spotkań w charakterze seminarium eksperckiego, a także konferencja młodzieżowa.

Pod kierownictwem ekspertów zaangażowanych w Fundację Ius et Civis odbyły się warsztaty ze śląską młodzieżą biorącą udział w projekcie. Efektem warsztatów są niniejsze Rekomendacje, które w myśl partycypacji młodych w życie społeczne, gospodarcze i polityczne regionu, są przedstawione decydującym z różnych stopni samorządu terytorialnego na terenie Województwa Śląskiego.

Projekt był finansowany ze środków Programu Erasmus+ w ramach Europejskiego Korpusu Solidarności w edycji konkursu 2022 Runda 2 KA1.

PODSUMOWANIE STANU OBECNEGO

Zmiany klimatyczne obejmują szereg warunków atmosferycznych, w tym temperaturę, opady, wilgotność, ciśnienie atmosferyczne i wzorce wiatru. Zmiany te mają charakter antropogeniczny, czyli powstały w wyniku działalności człowieka. Kluczowe czynniki wpływające na zmiany klimatu to emisja gazów cieplarnianych, a w konsekwencji także zmiany w systemie oceanicznym, deforestacja i pozostała działalność człowieka.

- Gazy cieplarniane: Niektóre gazy w atmosferze, takie jak dwutlenek węgla (CO₂), metan (CH₄), tlenki azotu (NO_x) zatrzymujące ciepło emitowane z powierzchni Ziemi. Rosnące stężenie tych gazów, głównie z powodu działalności człowieka, takiej jak spalanie paliw kopalnych i wylesianie, przyczynia się do globalnego ocieplenia.
- Działalność człowieka: Taka jak spalanie paliw kopalnych, rolnictwo i procesy przemysłowe, uwalnia gazy cieplarniane i inne substancje, które wpływają na klimat.
- Zmiany w systemie oceanicznym: Ocean odgrywa kluczową rolę w regulacji klimatu poprzez pochłanianie i uwalnianie ciepła. Zmiany w warunkach oceanicznych, takie jak podnoszenie się poziomu mórz i zmiany we wzorcach cyrkulacji oceanicznej, mogą znacząco wpływać na klimat.
- Deforestacja: Proces polegający na globalnym oraz lokalnym zmniejszaniu się powierzchni lasów, a także na utracie bioróżnorodności terenów zielonych (monokultury świerka lub sosny).

Konsekwencje zmian klimatu obejmują: wzrost temperatur, ekstremalne zjawiska pogodowe (takie jak burze, susze, powodzie i fale upałów) oraz wpływ na ekosystemy, bioróżnorodność i społeczeństwo. Przeciwdziałanie zmianom klimatu wymaga współpracy międzynarodowej, a także pracy lokalnej.

Globalnym liderem w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatycznym jest Unia Europejska, która jako pierwsza zaczęła prowadzić kompleksową politykę klimatyczną. Kluczowe aspekty polityki klimatycznej UE obejmują:

- Cele redukcji emisji: UE zobowiązała się do znacznej redukcji emisji gazów cieplarnianych. W ramach umów międzynarodowych, takich jak porozumienie paryskie, UE dąży do zmniejszenia emisji o co najmniej 55% do 2030 r. w porównaniu z poziomami z 1990 r.
- System handlu emisjami: UE prowadzi Europejski System Handlu Emisjami (EU ETS), który jest systemem limitów i handlu obejmujący sektory przemysłowe i energetyczne. Firmom przydzielane są uprawnienia do emisji, a te, które przekraczają swoje limity, muszą kupować uprawnienia od innych. Mechanizm ten ma na celu zachęcenie przemysłu do zmniejszenia śladu węglowego
- Neutralność klimatyczna do 2050 roku: UE wyznaczyła długoterminowy cel osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 roku. Oznacza to, że całkowita ilość emitowanych gazów cieplarnianych powinna zostać zrównoważona środkami, które usuwają lub kompensują równoważną ilość emisji, tworząc zerowy ślad węglowy netto.
- Wsparcie dla energii odnawialnej: UE promuje wykorzystanie odnawialnych źródeł energii poprzez różne mechanizmy, w tym dotacje, zachęty podatkowe, społeczności energetyczne, prawo wspierające transformację energetyczną i fundusze strukturalne finansujące transformację energetyczną. Celem jest zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w ogólnym koszyku energetycznym, wspierając przejście na gospodarkę niskoemisyjną.
- Środki efektywności energetycznej: UE kładzie nacisk na efektywność energetyczną jako kluczowy element swojej polityki klimatycznej. Inicjatywy obejmują regulacje dotyczące standardów wydajności energetycznej budynków, urządzeń i pojazdów w celu zmniejszenia zużycia energii w różnych sektorach.
- Europejski Zielony Ład: Ogłoszony w 2019 r. Europejski Zielony Ład to kompleksowy plan, który określa zobowiązanie UE do stania się pierwszym na świecie kontynentem neutralnym dla klimatu. Obejmuje on inicjatywy mające na celu transformację gospodarki, poprawę różnorodności biologicznej oraz stworzenie cyrkularnego i zrównoważonego podejścia do produkcji i konsumpcji

|

- Integracja zrównoważonego rozwoju: UE dąży do włączenia kwestii klimatycznych do szerszych polityk, takich jak Cele Zrównoważonego Rozwoju. Strategia kładzie nacisk na holistyczne podejście, które obejmuje gospodarcze, społeczne i środowiskowe aspekty zrównoważonego rozwoju.
- Polityka klimatyczna UE odzwierciedla zaangażowanie na rzecz ambitnych celów, innowacji technologicznych i współpracy międzynarodowej w dążeniu do bardziej zrównoważonej i odpornej na zmiany klimatu przyszłości.

W Województwie Śląskim polityka klimatyczna jest opisana w Polityce Gospodarki Niskoemisyjnej dla Województwa Śląskiego, a wątki klimatyczne pojawiają się także w pozostałych dokumentach strategicznych, w tym zwłaszcza w Strategii Ochrony Przyrody Województwa Śląskiego do roku 2030.

REKOMENDACJE

Przeciwdziałanie zmianom klimatu na poziomie samorządu terytorialnego jest kluczowe, ponieważ powszechnie występujące w Województwie Śląskim obszary miejskie są głównymi źródłami emisji gazów cieplarnianych, a także w ramach koncepcji miejskiej wyspy ciepła są w sposób szczególnie narażone na skutki zmian klimatu.

Wśród różnorodnych przejawów aktywności samorządu terytorialnego istotną rolę odgrywa wykonywanie zadań z dziedziny energetyki. Ustawodawca wyposażył gminy w instrumenty prawne, umożliwiające im aktywne wpływanie na działalność sektora energetycznego tak, aby mógł on w należyty sposób wypełniać postawione przed nim cele społeczne i gospodarcze, zaspokajające potrzeby gospodarki oraz społeczeństwa. Przykładowo realizacja przez gminy zadań w obszarze gospodarki energetycznej jest jednym z przejawów gospodarki komunalnej, rozumianej jako wykonywanie przez gminy zadań własnych, w celu zaspokojenia zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej, co zostało unormowane w artykule I Ustawy o Gospodarce Komunalnej. Kompetencje gminy w zakresie planowania i organizowania zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną, paliwa gazowe, oświetlenie miejsc publicznych itd. Zostały sprecyzowane w art. 18 Ustawy - Prawa Energetycznego, a także art. 7 Ustawy o Samorządzie Gminnym.

Kluczowymi obszarami w zakresie polityki klimatycznej realizowanej na poziomie samorządu terytorialnego powinny być:

- Zrównoważony transport;
- Efektywność energetyczna budynków;
- Efektywne zarządzanie energią elektryczną w obrębie zasobu JST;
- Lokalna produkcja energii z odnawialnych źródeł energii;
- Adaptacja do zmian klimatu;
- Edukacja i zaangażowanie społeczne;
- Aktywizacja mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców w oparciu o społeczności energetyczne.

Zrównoważony transport

Promowanie zrównoważonego transportu jest kluczowe w kontekście lokalnego ograniczenia emisji wynikającej z wykorzystywania paliw emisyjnych i poprawy jakości powietrza. Jednocześnie ograniczenie transportu spalinowego, w tym zwłaszcza o charakterze osobowym składa się na globalny wysiłek ograniczenia emisji gazów cieplarnianych.

Działania zmierzające na popularyzacji zrównoważonego transportu powinny polegać przede wszystkim na rozbudowie zbiorowej komunikacji. Co prawda kapitałochłonnym, ale jednak w ramach bilansu klimatycznego szczególnie atrakcyjnym środkiem transportu są tramwaje oraz kolej. W warunkach Metropolii Śląsko-Zagłębiowskiej rozwój połączeń kolejowych jest warunkiem dalszego rozwoju konurbacji. Transport szynowy będący kręgosłupem dla regionalnej mobilności powinien być uzupełniony o zintegrowany system transportu umożliwiający płynne korzystanie z różnych środków transportu. Służą temu centra przesiadkowe wyposażone w parkingi dla samochodów osobowych, a także połączone za pomocą велоstrad z siedliskami ludzkimi. Informacje dotyczące korzystania z transportu publicznego powinny być łatwo dostępne dla obywateli w każdym wieku, a także możliwe do zrozumienia dla turystów i innych osób niezwiązanych stale z Województwem Śląskim.

Gospodarka o obiegu zamkniętym

Władze regionalne i lokalne powinny współdziałać w zakresie koordynacji rozwoju regionalnej/miejskiej Gospodarki o Obiegu Zamkniętym, umożliwiając łączenie partnerów poza granicami pojedynczych miast oraz łącząc miasta z terenami wiejskimi. W szczególności ważny jest ten temat w zakresie Metropolii Śląsko-Zagłębiowskiej, Aglomeracji Częstochowskiej, Aglomeracji Rybnickiej, a także obszaru Podbeskidzia. Rekomenduje się, aby przy okazji aktualizacji dokumentów samorządowych, nastąpiło dostosowanie Planów Gospodarki Odpadami do faktycznych potrzeb rynku (spalarnie odpadów, biogazownie).

Rekomenduje się dokonanie inwentaryzacji lokalnych zasobów organicznych, celem ich wykorzystania na potrzeby energetyczne (jak wyżej), a także aby racjonalizować gospodarkę odpadami. Gospodarka odpadami powinna iść w kierunku poprawy selektywnej zbiórki i wzrostu znaczenia recyklingu, minimalizowania strumienia odpadów zmieszanych i wzrostu zagospodarowania odpadów biodegradowalnych.

Rekomenduje się rozwój systemu monitoringu miejsc deponowania i przetwarzania odpadów pod kątem zagrożenia pożarowego i podejmowanie działań zapobiegawczych.

Jakość powietrza

Przyjmowane przez samorzady regulacje z zakresu ochrony powietrza powinny być sprzężone z szeregiem rozwiązań systemowych o charakterze programowym, organizacyjnym i finansowym, przeciwdziałając m.in. ubóstwu energetycznemu. Jednocześnie zapewnienie ochrony powietrza i bezpieczeństwa energetycznego powinno stanowić priorytet transformacji energetycznej miast.

Rekomenduje się wzmacnianie sieci współpracy pomiędzy gminami w obszarze monitorowania jakości powietrza, realizacji ponadlokalnych projektów ograniczania niskiej emisji, rozwoju energetyki odnawialnej oraz edukacji. Szczególności dotyczy to obszarów wiejskich.

W miarę możliwości finansowych jednostek samorządu terytorialnego rekomenduje się realizację lub kontynuację programów wymiany nieefektywnych pieców, celem efektywnej redukcji niskiej emisji w myśl idei sprawiedliwej transformacji.

Lokalna produkcja energii z odnawialnych źródeł energii

Rekomenduje się, aby inwestycje w odnawialne źródła energii były realizowane w sposób urozmaicony, którego efektem jest powstanie lokalnego miksu energetycznego stworzonego w oparciu o lokalną specyfikę gospodarczą i przyrodniczą obszaru (poza fotowoltaiką realizacja małych elektrowni wiatrowych, małych elektrowni wodnych, biogazowni, kogeneracji gazowej przewidującej wykorzystanie w przyszłości wodoru). Odnawialne źródła energii powinny stać się częścią większego systemu. W związku z tym rekomenduje się uzupełnienie inwestycji w odnawialne źródła energii o magazyny energii, a także inteligentne systemy zarządzania energią elektryczną i energią ciepłą. Uzupełnienie systemu mocy wytwórczych o magazyny energii jest niezbędne w kontekście zbliżającej się reformy wprowadzającej dynamiczne ceny energii elektrycznej (zmagazynowanie energii elektrycznej z godzin okołopołudniowych i wykorzystanie ich w godzinach nocnych).

Inwestycje w odnawialne źródła energii mogą być finansowane zarówno w ramach wsparcia z Funduszy Europejskich oraz funduszy krajowych, ale także ze środków komercyjnyh na zasadach umów PPA, umów ESCO lub innych form partnerstwa publiczno-prywatnego.

Aktywizacja mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców w oparciu o społeczności energetyczne

Koszty transformacji energetycznej przewyższają możliwości budżetu Jednostek Samorządu Terytorialnego, w związku z tym samorzady powinny czynnie wnioskować o środki europejskie, ale także włączać w proces transformacji mieszkańców oraz lokalnych przedsiębiorców. W celu aktywizacji mieszkańców, a także lokalnych przedsiębiorców w transformację energetyczną należy wykorzystać instytucje prawne przewidziane w tym celu przez unijne oraz polskie prawo. W gminach wiejskich oraz wiejsko-miejskich są to spółdzielnie energetyczne. W gminach miejskich, gminach wiejskich i wiejsko-miejskich są to klastry energii. Dla budynków wielorodzinnych będących własnością wspólnot mieszkaniowych lub spółdzielni mieszkaniowych zostały przewidziane instytucje prosumenta zbiorowego oraz prosumenta lokatorskiego.

Każda z wymienionych wyżej instytucji prawnych została wyposażona w szczególny system wsparcia stworzony ze względu na potencjał oraz charakter stosunku cywilnoprawnego lub spółdzielczego.

Rekomenduje się, aby samorząd terytorialny czynnie włączył się w tworzenie klastrów energii, a także spółdzielni energetycznych. Jednocześnie rekomenduje się, aby samorząd terytorialny organizował we współpracy ze spółdzielniami mieszkaniowymi i wspólnotami mieszkaniowymi szkolenia dotyczące transformacji energetycznej, a zwłaszcza w aspekcie poświęconym społeczności energetycznym.

